OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Lainsäädäntöneuvos Sami Kiriakos

Lausunto

21.3.2022

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi, HE 13/2022 vp

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä asiantuntijalausuntoa otsikkoasiassa. Oikeusministeriö toteaa asiassa kunnioittavasti seuraavan.

1. Yleistä

Eduskunta on maaliskuussa 2019 antamissaan lausumissa edellyttänyt, että hallitus ripeästi uudistaa rikoslain 20 luvun säännökset koskien lapsiin kohdistuvia hyväksikäyttö- ja raiskausrikoksia ja antaa asiaa koskevan hallituksen esityksen eduskunnalle. Uudistuksessa tulee edelleen kiristää lapsiin kohdistuvien hyväksikäyttö- ja raiskausrikosten rangaistuksia, erityisesti vähimmäisrangaistuksia, sekä arvioida sääntelytekniikkaa ja rikosnimikkeitä. Hallituksen tulee myös mahdollisimman pian käynnistää rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus, jossa muun muassa tulee arvioida suostumuksen aseman vahvistamista raiskausrikosten ja muiden seksuaalirikosten määrittelyssä (Eduskunnan vastaus EV 305/2018 vp s. 1).

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan toteutetaan seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus, jossa lähtökohtina ovat koskemattomuus ja seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Rikoslain raiskausmääritelmä muutetaan suostumuksen puutteeseen

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	oikeusministerio@gov.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

perustuvaksi oikeusturvasta huolehtien. Hallitusohjelman mukaan myös törkeimpien väkivalta- ja seksuaalirikosten rangaistavuutta arvioidaan niin, että rangaistukset ovat oikealla tasolla sekä suhteessa teon vahingollisuuteen että muista rikoksista langetettaviin rangaistuksiin. Erityisesti lapsiin kohdistuvien törkeiden seksuaalirikosten vähimmäisrangaistuksia korotetaan (hallitusohjelma, s. 91).

Hallituksen esityksessä eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi, HE 13/2022 vp, esitetään edellä mainittujen kirjausten mukaisesti, että rikoslain seksuaalirikossäännökset uudistetaan kokonaisuudessaan. Lainmuutokset laajentaisivat rangaistavuuden alaa ja ankaroittaisivat rangaistusasteikkoja.

Lainsäädännön on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2023 tai aikaisintaan kuuden kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta.

2. Keskeiset ehdotukset

2.1 Uudistettu rikoslain 20 luku

Rikoslain seksuaalirikoksia koskeva 20 luku uudistettaisiin. Aikuisiin kohdistuvia rikoksia koskevissa rangaistussäännöksissä turvattaisiin seksuaalinen itsemääräämisoikeus nykyistä paremmin muuttamalla ne suostumusperusteisiksi. Tämä toteutettaisiin määrittelemällä keskeisten seksuaalirikosten olennaiseksi tunnusmerkiksi teon kohteena olevan henkilön vapaaehtoisen osallistumisen puuttuminen. Kuuttatoista vuotta nuorempiin lapsiin kohdistuvista rikoksista säädettäisiin erilliset säännökset, joissa lähtökohtana olisi lapsen koskemattomuus. Lapsiin kohdistuvat rikokset luokiteltaisiin pääsääntöisesti nykyistä vakavammiksi. Myös kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneitä lapsia suojattaisiin erityissäännöksillä. Lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevat rangaistussäännökset siirrettäisiin laajennettuina 17 luvusta 20 lukuun. Seksuaalirikoksia koskevat säännökset muodostaisivat nykyistä selkeämmän ja johdonmukaisemman kokonaisuuden. Seksuaalirikosten rangaistukset ankaroituisivat.

Uudet säännökset vahvistaisivat Suomea sitovien kansainvälisten velvoitteiden ja suositusten toteutumista.

Uudessa rikoslain 20 luvussa olisi seuraavat rangaistussäännökset:

1 § *Raiskaus* 1— 6 v (ei enää lievää tekomuotoa)
2 § *Törkeä raiskaus* 2 — 10 v
3 § *Seksuaalinen kajoaminen* 4 kk — 4 v
4 § *Törkeä seksuaalinen kajoaminen* 1— 6 v
5 § *Seksuaalinen hyväksikäyttö* 4 kk — 4 v
6 § *Seksuaalinen ahdistelu* sakko — 6 kk
7 § *Seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen* sakko — 2 v
8 § *Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö* sakko — 6 kk
9 § *Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta* sakko — 2 v
10 § *Paritus* sakko — 3 v
11 § *Törkeä paritus* 4 kk— 6 v
12 § *Lapsenraiskaus 2* — 10 v
13 § *Törkeä lapsenraiskaus* 4—12 v
14 § *Seksuaalinen kajoaminen lapseen* 4 kk— 6 v
15 § *Törkeä seksuaalinen kajoaminen lapseen* 2 — 10 v
16 § *Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö* 4 kk— 6 v
18 § *Lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin* sakko — 1 v
19 § *Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen* sakko — 2 v
20 § *Törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen* 4 kk— 6 v
21 § *Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito* sakko — 2 v
22 § *Lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen* sakko — 2 v

2.2 Aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuviksi

Raiskaus (1-2 §)

Raiskaussäännös (rikoslain 20 luvun 1 §) muutettaisiin suostumusperusteiseksi määrittelemällä raiskaukseksi sukupuoliyhteydessä oleminen sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen voidaan pitää vapaaehtoisena, kun hän on osallistunut siihen omasta valinnastaan, joka hänellä on ollut riittävä kyky ja vapaus tehdä (valinnanmahdollisuus). Raiskaussäännöksessä määriteltäisiin erikseen tilanteet, joissa henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena. Säännös laajentaisi raiskauksena rangaistavien tekojen alaa ja kattaisi myös kaikki raiskauksena nykyisin rangaistavat teot.

Yleiseksi edellytykseksi vapaaehtoiselle osallistumiselle sukupuoliyhteyteen määriteltäisiin säännöksessä asiallisesti se, että henkilö on jollain tavalla sanallisesti tai muuten ilmaissut vapaaehtoisuutensa (2 momentin 1 kohta). Näin ollen raiskauksen tunnusmerkistö täyttyisi jo sillä perusteella, että sukupuoliyhteyden toinen osapuoli ei ollut sanallisesti, käytöksellään tai muulla tavalla ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti. Vapaaehtoisuuden ilmaisua koskeva edellytys täsmentäisi tunnusmerkistöä.

Vapaaehtoisen osallistumisen ilmaisemiselle ei asetettaisi muodollisia edellytyksiä.

Raiskaussäännöksessä mainittaisiin myös muut tilanteet, joissa toisen osallistumista ei olisi pidettävä vapaaehtoisena. Ne koskisivat pakottamista henkilöön kohdistuvalla väkivallalla tai uhkauksella (2 momentin 2 kohta) sekä tilanteita, joissa toinen ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan (2 momentin 3 kohta). Tekoa pidettäisiin näissä tapauksessa siis raiskauksena siitä riippumatta, onko henkilö näennäisesti ilmaissut vapaaehtoisuutensa vai ei. Sääntely myös laajentaisi ja selventäisi rangaistavuuden alaa nykyisestä erityisesti siltä osin, kun kyse on pelkotilasta, äkillisistä tilanteista ja erityisen valtaaseman vakavasta väärinkäytöstä.

Raiskauksesta säädettäisiin edelleen myös törkeä tekomuoto (2 §). Ankaroittamisperusteet vastaisivat sisällöltään pääosin nykyisiä. Perusteisiin lisättäisiin vakavan henkilöön kohdistuvan väkivallan käyttäminen. Tarkoitus on näin laajentaa törkeän raiskauksen soveltamisalaa sellaisiin voimakkaampaa väkivaltaa käsittäviin raiskauksiin, joissa väkivallan aste ei aivan vastaa törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistössä tarkoitettua, ja jotka eivät täytä muitakaan säännöksessä olevia ankaroittamisperusteita.

Seksuaalinen kajoaminen (3-4 §)

Uusi säännös seksuaalisesta kajoamisesta korvaisi erityisesti nykyisen seksuaaliseen tekoon pakottamista koskevan säännöksen. Säännös vastaisi muuten ehdotettua raiskausta koskevaa säännöstä, mutta se koskisi muita seksuaalisia tekoja kuin sukupuoliyhteyttä. Tunnusmerkistössä olisi siten olennaista se, ettei teon kohde osallistu seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti.

Seksuaalisesta kajoamisesta säädettäisiin myös törkeä tekomuoto (4 §). Nykyisin pakottamisesta seksuaaliseen tekoon ei ole säädetty törkeää tekomuotoa. Ankaroittamisperusteet olisivat pääosin vastaavat kuin törkeää raiskausta koskevassa säännöksessä.

Seksuaalinen hyväksikäyttö (5 §)

Seksuaalinen hyväksikäyttö koskisi tekoja, joissa tekijä saa asemaansa hyväksikäyttäen erityisessä heikommassa tai haavoittuvassa asemassa olevan henkilön osallistumaan sukupuoliyhteyteen tai seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltamisalaan kuuluisivat vain sellaiset sukupuoliyhteydet ja seksuaaliset teot, joihin teon kohteena oleva henkilö on ilmaissut osallistuvansa vapaaehtoisesti, ja joissa hänen valinnanmahdollisuutensa ei ole heikentynyt siinä määrin, että raiskauksen tai seksuaalisen

kajoamisen tunnusmerkistö täyttyisi. Rangaistavuuden perusteena on teon kohteen heikomman harkintakyvyn tai muu heikomman aseman hyväksikäyttö ja sen muodostama vahinko tai vaara hänen seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelle.

Monet nykyisin seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön alaan kuuluvat teot siirtyisivät jatkossa rangaistavaksi raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena, kun mainitut säännökset muutettaisiin vapaaehtoisuuden puuttumiseen perustuviksi.

Seksuaalinen ahdistelu (6 §)

Seksuaalisen ahdistelun rangaistavuus laajenisi koskketteluteoista myös muihin tekoihin, jotka voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi rinnastuvat vakavuudeltaan kosketteluun. Säännös olisi näin tekotapojen osalta nykyistä neutraalimpi ja kattaisi siten huomattavasti laajemmin arkielämän tilanteita, joissa toista ahdistellaan seksuaalisesti. Tällaisia tekoja ei myöskään enää olisi tuomittava epätarkoituksenmukaisesti esimerkiksi kunnianloukkauksina.

Seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen (7 §)

Kyseessä olisi uusi säännös, joka koskisi oikeudetonta kuvan (ml. videon) tai kuvatallenteen oikeudetonta esittämistä tai levittämistä. Teko olisi rangaistava riippumatta siitä, onko kuva otettu siinä esiintyvän suostumuksella vai ei. Rangaistavuus kattaisi vain teot, jotka loukkaavat olennaisesti toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Oikeudeton seksuaalisen kuvan valmistaminen rangaistaisiin erikseen muuna seksuaalirikoksena, esimerkiksi seksuaalisena kajoamisena tai ahdisteluna.

Sukupuoliyhteyden määritelmä (23 §:n 1 mom.)

Sukupuoliyhteyden määritelmää laajennettaisiin siten, että tunkeutumisen ja omaan kehoon ottamisen lisäksi sukupuoliyhteydellä tarkoitettaisiin myös sukuelimen tai peräaukon koskettelua suulla tai sukuelimellä. Määritelmän piiriin saatettaisiin näin nimenomaisesti sellaiset muutkin kuin tunkeutumista tai omaan kehoon ottamista käsittävät sukuelimellä tai suulla tehdyt teot, jotka voidaan luonteensa ja kosketuksen intiimiyden vuoksi vakavuudeltaan rinnastaa muihin sukupuoliyhteyden määritelmään kuuluviin tekoihin. Muutoksen tarkoitus on myös selkiyttää määritelmää ja edistää sen soveltumista nykyistä paremmin sukupuolineutraalisti.

Seksuaalisen teon määritelmää (23 §:n 2 mom.) ei muutettaisi, mutta sen perusteluja täsmennettäisiin ottaen huomioon muun muassa sukupuoliyhteyden määritelmän laajentuminen.

2.3 Lapsen koskemattomuuden suojan vahvistaminen

Yleinen suojaikäraja säilyisi 16 vuodessa. Tätä nuorempiin lapsiin kohdistetut sukupuoliyhteydet ja seksuaaliset teot olisivat sellaisenaan rangaistavia, koska vanhemman osapuolen tämän ikäiseen lapseen kohdistama seksuaalinen teko muodostaa yleisen vahingon riskin lapsen suhtautumisesta riippumatta. Teot olisivat jatkossa lähtökohtaisesti rangaistavia lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen. Tunnusmerkistöjen täyttyminen ei näin ollen edellyttäisi suojaikärajaa nuorempien lasten osalta lähtökohtaisesti sen arvioimista, osallistuiko lapsi seksuaaliseen kanssakäymiseen vapaaehtoisesti. Lapseen kohdistuvaan yksittäiseen seksuaalirikokseen sovellettaisiin jatkossa pääsääntöisesti vain yhtä rangaistussäännöstä.

Lapsenraiskaus (12-13 §)

Sukupuoliyhteydessä oleminen kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa olisi sellaisenaan rangaistavaa lapsenraiskauksena. Insestitapauksissa suojaikäraja olisi kahdeksantoista vuotta.

Törkeä lapsenraiskaus olisi jatkossa lapsenraiskauksen törkeä tekomuoto. Säännös pysyisi rikoslain 20 luvun ankarimpana rangaistussäännöksenä. Ankaroittamisperusteet liittyisivät väkivaltaan, uhrille aiheutettavaan seuraukseen tai kärsimykseen, rikoksentekijöiden määrään, rikoksen tekotapaan ja lapsen iästä, kehitystasosta, lapsen tekijää kohtaan tuntemasta luottamuksesta tai riippuvaisesta asemasta johtuvaan erityiseen vahingonriskiin. Nykyisin törkeästä lapsenraiskauksesta tuomitseminen edellyttää syyllistymistä samalla teolla sekä törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön että lapseen kohdistuvaan törkeään raiskaukseen. Ehdotettu säännös olisi sen sijaan yksinomaan lapsenraiskauksen törkeä tekomuoto.

Seksuaalinen kajoaminen lapseen (14-15 §)

Seksuaalisena kajoamisena lapseen rangaistaisiin kuuttatoista vuotta nuorempiin lapsiin kohdistuvat seksuaaliset teot, jotka ovat omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Säännös vastaisi asiallisesti nykyistä lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaa säännöstä siltä osin kuin kyse on muista kuin sukupuoliyhteyden käsittävistä seksuaalisista teoista.

Seksuaalisesta kajoamisesta lapseen säädettäisiin myös törkeä tekomuoto. Ankaroittamisperusteet olisivat pitkälti vastaavat kuin törkeässä lapsenraiskauksessa (13 §) ja törkeässä seksuaalisessa kajoamisessa (4 §).

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (16 §)

Säännös koskisi lapsenraiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön täyttäviä tekoja, jotka lapsen ja tekijän ikä, kypsyys ja suhde sekä muut teko-olosuhteet huomioon ottaen on kokonaisuutena arvostellen teon vakavuutta vähentävien seikkojen vallitessa tehty. Tällaiset teot on perusteltua tuomita matalammalla rangaistusasteikolla ja vähemmän ankaralla rikosnimikkeellä (ks. LaVM 43/2018 vp s. 16). Säännöksen kirjoitustapa vastaa asiallisesti rikoslain tunnusmerkistöjen porrastamisessa vakiintunutta käytäntöä, eikä se tarkoita, että lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistavia tekoja voitaisiin pitää millään tavoin vakavuudeltaan vähäisinä.

Säännöksen soveltamisala olisi varsin rajattu. Säännös ei ylipäänsä soveltuisi, jos teko on toteutettu säännöksessä viitatun raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistössä tarkoitetulla tavalla. Säännös ei liioin soveltuisi tilanteissa, joissa olisi sovellettava 17 §:n rajoitussäännöstä.

Rajoitussäännös (17 §)

Tarkoituksena ei ole muuttaa sitä nykyistä periaatetta, jonka mukaan 16-vuoden suojaikää lähellä olevien nuorten keskinäiset sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot ovat rankaisemattomia silloin, kun teot eivät loukkaa toisen itsemääräämisoikeutta. Tämän vuoksi luvussa säilyisi nykyisen kaltainen rajoitussäännös. Säännöksen soveltamiskäytännön yhtenäisyyden edistämiseksi säännöskohtaisissa perusteluissa esitettäisiin joitain soveltamista täsmentäviä näkökohtia.

Lasta seksuaalisesti esittävä kuva tai esitys (19-22 §)

Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavia alle 18-vuotiasta lasta esittäviä kuvia koskevat rangaistussäännökset siirrettäisiin rikoslain 17 luvusta 20 lukuun. Säännösten nimikkeet olisivat niiden tarkoitusta ja suojelukohdetta paremmin vastaavia: *lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen, törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen* ja *lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito*. Vastaavasti sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraamisen nimike olisi jatkossa *lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen*.

Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämistä koskeva säännös laajennettaisiin nimenomaisesti kattamaan myös yksittäisten kuvien tai tallenteiden levityksen. Tällaisen aineiston hallussapitoa koskevaan säännökseen taas lisättäisiin tekotavaksi sopimalla hankitun pääsyn lisäksi muu pääsyn hankkiminen lasta seksuaalisesti esittävään materiaalin, kun tällainen pääsyn hankkiminen on tekijän tarkoituksena. Hallussapitoon voisi

siten jatkossa syyllistyä myös hankkimalla tarkoituksellisesti pääsyn esimerkiksi internetissä vapaasti saatavilla olevaan aineistoon.

2.4 Muut säännökset

Nykyiset lapsen houkuttelemista seksuaalisiin tarkoituksiin, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä ja seksuaalispalvelujen ostamista nuorelta koskevat säännökset säilyisivät luvussa nykyisen kaltaisina. Viimeksi mainitun säännöksen nimike muutettaisiin asianmukaisemmaksi: *korvauksen tarjoaminen lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta*. Muiden seksuaalirikossäännösten uudistaminen vaikuttaisi myös näiden säännösten soveltamisaloihin. Paritusta koskevassa säännöksessä tunnusmerkistöä täsmennettäisiin ja täydennettäisiin siten, että lapsia koskevien tekojen rangaistavuus ei edellyttäisi teon suorittamista korvausta vastaan. Lisäksi näitä tekoja koskeva vaatimus sukupuolisiveellisyyden loukkaavuuden ilmeisyydestä poistettaisiin.

Rikoslain 20 luvun muutoksilla olisi vaikutuksia useisiin rikoslain muiden lukujen ja muiden lakien säännöksiin, joissa viitataan seksuaalirikoksiin tai rikoslain 20 lukuun. Nämä muutokset olisivat pääasiassa teknisluonteisia.

2.5 Rangaistukset

Sekä aikuisiin että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistukset ankaroituisivat. Tämä johtuu muun muassa seuraavista seikoista:

- Raiskauksen perusmuodon rangaistusasteikko (1-6 v. vankeutta) säilyisi nykyisellään, mutta säännöksen tunnusmerkistön muutoksen myötä sen soveltamisala laajenisi.
- Raiskaussäännöksestä jäisi pois nykyisen säännöksen 3 momentissa säädetty lievemmin rangaistava (4 kk – 4 v. vankeutta) tekomuoto, joten tällaiset teot rangaistaisiin jatkossa ankarammalla perusmuodon rangaistusasteikolla.
- Sukupuoliyhteyden määritelmän laajentaminen laajentaisi raiskaussäännöksen soveltamisalaa edelleen.
- Moniin nykyisin seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistaviin tekomuotoihin sovellettaisiin jatkossa raiskaussäännöstä.
- Seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuasteikkoa ankaroitettaisiin korottamalla vähimmäisrangaistus sakosta 4 kuukauteen vankeutta.
- Seksuaalisena kajoamisena rangaistavien tekojen vähimmäisrangaistus korotettaisiin sakosta 4 kuukauteen vankeutta ja enimmäisrangaistus kolmesta vuodesta neljään vuoteen vankeutta.

- Seksuaalista kajoamista koskeva säännös olisi soveltamisalaltaan nykyistä säännöstä laajempi.
- Seksuaalisesta kajoamisesta säädettäisiin törkeä tekomuoto. Vastaavasta rikoksesta ei ole nykyisin säädetty törkeää tekomuotoa.
- Lapsenraiskauksena rangaistavien tekojen vähimmäisrangaistus nousisi yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta.
- Seksuaalisen kajoamisen lapseen rangaistusasteikko pysyisi samana, mutta säännöksen soveltamisala koskisi nykyistä lievempiä tekoja.
- Törkeänä seksuaalisena kajoamisena lapseen rangaistavien tekojen vähimmäisrangaistus nousisi yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta.
- Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitona rangaistavien tekojen enimmäisrangaistus korotettaisiin yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta.
- Useiden muidenkin seksuaalirikosten soveltamisalat laajenisivat nykyisin rankaisemattomiin tai lievemmällä asteikolla tai nimikkeellä rangaistaviin tekoihin.

3. Muut toteuttamisvaihtoehdot

Hallituksen esityksessä on arvioitu muita toteuttamisvaihtoehtoja erityisesti seuraavien asioiden osalta: raiskaussäännöksen kirjoittamistapa, seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen toteuttamistapa, tuottamusvastuu lapsen iän sekä raiskauksen tunnusmerkistön täyttymisen osalta, seksuaalisen hyväksikäytön rangaistavuus, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidon törkeä tekomuoto ja syyteoikeuden vanhentuminen. Muita toteuttamisvaihtoehtoja koskevia arvioita on hallituksen esityksen osiossa 5.1 (s. 73 -79) sekä muissa esityksen osioissa.

4. Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Hallituksen esityksessä ehdotetun lainsäädännön suhdetta perustuslakiin on arvioitu erityisesti perustuslain yleisten rajoitusedellytysten kannalta ottamalla huomioon perustuslakivaliokunnan käytäntö (esimerkiksi PeVL 48/2017 vp s. 7–8, PeVL 15/2010 vp s. 4, PeVL 17/2006 vp s. 2, PeVL 20/2002 vp s. 6, PeVL 23/1997 vp s. 2–3). Näitä arvioita on selostettu tarkemmin hallituksen esityksen osiossa 10 (s. 141-144) sekä muissa esityksen osioissa.

4.1 Hyväksyttävä peruste, painava yhteiskunnallinen tarve, viimesijaisuus ja oikeasuhtaisuus

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus kiinnittyy useisiin perusoikeuksiin, erityisesti perustuslain 7 §:n säännöksiin henkilökohtaisesta vapaudesta ja 10 §:n säännöksiin yksityiselämän suojasta sekä myös terveyden suojeluun. Perustuslain 7 §:n turvaama henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan (HE 309/1993 vp s. 46). Perustuslakivaliokunta on katsonut perustuslain 10 §:n turvaaman yksityiselämän piiriin kuuluvan muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan samoin kuin vapaus päättää sukupuolisesta käyttäytymisestään (PeVL 6/2014 vp s. 2, PeVL 17/2006 vp s. 3, PeVL 15/2001 vp s. 2, HE 309/1993 vp s. 53). Ihmisen seksuaalielämä on tärkeä osa myös Euroopan neuvoston yleissopimuksen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18-19/1990), jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus, 8 artiklassa turvattua yksityiselämän suojan piiriä (esim. P.G. ja J.H. v. Yhdistynyt kuningaskunta, 25.9.2001, 56 kohta).

Julkiselle vallalle on perustuslain 22 §:ssä asetettu velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tähän kuuluu velvollisuus suojella seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja henkilökohtaista koskemattomuutta. Mainittuja oikeushyviä on mahdollista suojata myös rikoslain tarjoamin keinoin, kun perustuslain asettamat reunaehdot rikosoikeudelliselle sääntelylle täyttyvät.

Perustuslaista rangaistussäännöksille seuraavat rajoitukset liittyvät ennen kaikkea perusoikeuksiin. Ne asettavat valtiosääntöiset rajat paitsi sille, mitä tekoja voidaan säätää rangaistavaksi, myös sille millaisia rangaistuksia rikoksiin voidaan liittää. Rangaistussäännösten tulee täyttää perusoikeuksien rajoittamista koskevat yleiset edellytykset ja kulloisestakin perusoikeussäännöksestä mahdollisesti johtuvat erityiset edellytykset. Vaikka rangaistavaksi säädettävä teko itsessään ei koskisikaan toimia, joihin perustuslaki nimenomaisesti oikeuttaa, merkitsee sakkorangaistus joka tapauksessa kajoamista tuomitun omaisuuteen ja vankeusrangaistus henkilökohtaiseen vapauteen.

Esityksessä ehdotetuilla rangaistussäännöksillä turvataan perusoikeuksien toteutumista perustuslain 22 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Ehdotetut seksuaalirikossäännökset määrittelevät rangaistavaksi teot, joilla loukataan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta, henkilökohtaista koskemattomuutta ja erityisesti lasten osalta oikeutta terveelliseen ja turvalliseen kehitykseen. Rangaistavat teot määriteltäisiin näiden oikeuksien kannalta nykyistä kattavammin ja selkeäm-

min. Tällä myös korjattaisiin soveltamiskäytännössä esiin tulleita ongelmia. Ehdotetuille säännöksille on siten perusoikeuksien kannalta hyväksyttävä peruste ja painava yhteiskunnallinen tarve.

Edellä mainittuja oikeuksia loukkaavia seksuaalisia tekoja voidaan ehkäistä ja niihin voidaan puuttua erilaisin keinoin, esimerkiksi seksuaalineuvonnalla, -terapialla, ja -kasvatuksella. Nämä keinot ovat jatkossakin tärkeitä ja niitä on pidettävä rikosoikeuteen nähden ensisijaisina, muttei voida olettaa, että seksuaalisia loukkauksia voitaisiin riittävästi torjua ilman rikosoikeudellisia keinoja. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset ja seksuaaliset henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaukset on siten yhä perusteltua säätää rikoksiksi (ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu M.C. v. Bulgaria, 4.12.2003).

Ehdotettu sääntely ei määrittelisi tekoja rangaistavaksi tarkoitustaan laajemmin. Sääntelyllä ei rajoitettaisi hyväksyttävää monimuotoista seksuaalista käyttäytymistä. Rangaistavat teot ryhmiteltäisiin vahingollisuutensa ja moitittavuutensa perusteella eri rikosnimikkeiden ja rangaistusasteikkojen alle. Vakavimpien rikosten rangaistusasteikkoja korotettaisiin siten, että ne vastaavat paremmin tekojen vahingollisuutta ja moitittavuutta. Lasten osalta myös otettaisiin huomioon heidän erityinen suojelutarpeensa. Ehdotettuja muutoksia, joiden seurauksena rangaistusten odotetaan pidentyvän ja vankimäärän kasvavan, on pidettävä yhteiskunnallisen kontrollijärjestelmän laajuuden ja ankaruuden kannalta perusteltuina ja oikein mitoitettuina. Seksuaalirikoksia koskeva sääntely muodostaisi myös sisäisesti ja muihin rangaistussäännöksiin nähden oikeasuhtaisen kokonaisuuden. Ehdotetun sääntelyn voidaan siten katsoa olevan oikeasuhtaisuusvaatimuksen mukainen.

4.2 Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate

Perustuslain 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Säännöksessä turvattu rikosoikeudellinen laillisuusperiaate sisältää myös lain sisältöön kohdistuvan niin sanotun korostetun täsmällisyysvaatimuksen. Sen mukaan kunkin rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava laissa riittävällä täsmällisyydellä siten, että lain sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin teko tai laiminlyönti rangaistava (esim. PeVL 20/2018 vp, s. 2 viitteineen).

Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaleen 1 virkkeen mukaan ketään ei ole pidettävä syypäänä rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut tekohetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos. Myös tämä artikla edellyttää rangaistussäännöksiltä ennustettavuuden takaavaa täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta.

Raiskausta ja muita seksuaalirikoksia koskevat keskeiset säännökset määriteltäisiin suostumuksen puutteeseen perustuviksi säätämällä rikosten keskeiseksi tunnusmerkiksi se, ettei toinen henkilö osallistu tekoon vapaaehtoisesti. Tämä muuttaisi nykyisen sääntelyn lähtökohtia, joissa keskeistä on pakottaminen väkivallalla tai uhkauksella tai teon kohteen avuttoman tilan hyväksikäyttö. Vapaaehtoinen osallistuminen ja sen puuttuminen voivat ilmetä monilla tavoilla. Hyväksyttävän seksuaalisen käyttäytymisen moninaisuuden vuoksi rangaistussäännöksessä ei ole perusteltua kuvata tyhjentävästi, miten sen, että toinen osallistuu tai ei osallistu tekoon vapaaehtoisesti, tulisi tunnusmerkistön täyttymisen kannalta ilmetä. Suostumuksen puutteeseen perustuvassa seksuaalirikossääntelyssä onkin tältä osin käytettävä melko yleisiä termejä.

Vastaavasti monenmuotoisia ovat seksuaalista itsemääräämisoikeutta tyypillisesti vaarantavat teot, joita ehdotetaan rangaistavaksi seksuaalisena ahdisteluna. Tämä vuoksi säännöstä ei voida laatia tällaisia tekoja kattavasti kriminalisoivaksi käyttämättä tunnusmerkistössä joitain melko avoimia ja yleisiä sanamuotoja.

Ehdotettuja uusia rangaistussäännöksiä täsmentäisi se, että tunnusmerkistössä mainittaisiin useita erityisiä tekotapoja sekä muita säännösten soveltamisalaa täsmentäviä rangaistavuuden edellytyksiä. Soveltamisaloja on myös täsmennetty säännöskohtaisissa perusteluissa. Ehdotetut rangaistussäännökset on laadittu edellä mainitut reunaehdot ja tavoitteet huomioon ottaen mahdollisimman täsmällisiksi ja tarkkarajaisiksi siten, että niiden voidaan katsoa täyttävän laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset.

Määritelmäsäännösten tulisi olla rikoslaissa erityisen täsmällisiä, koska ne antavat sisältöä monille muille pykälille (LaVM 4/2014 s. 8). Sukupuoliyhteyden määritelmää laajennettaisiin edellä esitetyllä tavalla ainoastaan sellaisiin suulla tehtyihin tekoihin, joita voidaan arkikielessäkin kuvata sukupuoliyhteytenä. Määritelmän laajentaminen on tärkeää, jotta se kattaisi kaikki sukupuoliyhteytenä pidettävät teot. Tämä on myös omiaan vähentämään asianomistajan tarpeetonta kuormittamista rikosprosessissa (esimerkiksi tiedustelemalla, kuinka syvälle hänen sukuelimeensä on suulla tunkeuduttu). Nämä teot olisi myös määritelty mahdollisimman kuvaavasti ja tarkkaan. Ehdotetun määritelmäsäännöksen voidaan katsoa täyttävän laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Määritelmän laajentaminen myös selkeyttäisi sukupuoliyhteyden ja muun seksuaalisen teon välistä rajanvetoa ja vahvistaisi näin laillisuusperiaatteen toteutumista.

4.3 Säätämisjärjestys

Lakiehdotukset voidaan edellä mainituilla perusteilla hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.